

J. J. Rousseau'da Ahlâkî Vicdan ve Değeri

K. Ali KAHVECİ *

Atıf / ©- Kahveci, K.A. (2012). J.J. Rousseau'da Ahlâkî Vicdan ve Değeri, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12 (1), 205-213.

Özet- Ahlak felsefesinin ele aldığı önemli temel sorunlardan birisi de vicdandır. Vicdanın pek çok tanımları yapılmaya çalışmış değeri ve mahiyeti üzerinde çokça durulmuştur. Ahlakçılar arasında vicdanın değeri meselesinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu ileri sürülen farklı görüşler her ne olursa olsun, ortak olan şudur ki, vicdan büyük bir ahlaki değerdir ve bunda da kuşku yoktur. İnsanın ahlaki davranışlarında çok önemli rol oynar. Vicdan yaşanan çalkantılı hayatımızda adeta bize yolumuzu bulma imkanı veren bir ahlaksal pusula gibidir. Ancak her zaman şaşırmayan bir pusula da değildir. İyi bir vicdan için vicdan duygusunun eğitilerek terbiye edilmesi gereklidir. Böyle 'uyanık vicdan', ancak ahlaki davranışlarımıza yön veren bir oto kontrol vazifesini görebilir.

Anahtar sözcükler- J. J. Rousseau, Ahlâk, vicdan.

Giriş

Sosyal bilimlerde bazı kavramlar üzerinde konuşmanın gücü bilinmektedir. Çünkü bir şeyi tanımlamak ona sınır koymaktır. Vicdan da, sınırlarının çizilmesindeki zorluk ve bu kavramın insanlarca algılanışındaki farklılıklar nedeniyle kendisi hakkında net bir belirlemeye gidilemeyen kavramlardan biridir. Vicdanın kaynağı sorunsalı da apayrı bir problemdir. Vicdanı şekillendiren unsurların neler olduğu, onun etki gücü, nesnelliği veya öznelliği gibi problemler de başlı başına bir sorundur.

Vicdan, iyiliği görüp ona yönelme; kötülükten de kaçınma kabiliyeti, hissi insanların fitratında var olan temel bir özelliktir. "Fitrat"ın da yarmak, ayırmak anlamlarına bakılırsa, doğuştan gelen sezgisel yetenek olup doğru, yanlış ayırmamızı sağlayan yetenek

* Selçuk Üniversitesi SBE. Din Felsefesi doktora öğrencisi, e-posta: kalikahveci77@mynet.com

olması nedeniyle vicdanla ilgili verilen tanımlarla anlamdaş olduğu bir ilişki içinde olduğu görülmektedir.¹

Vicdan, birçok dini, tasavvufi, mistik ve felsefi akımlarda çok önemli yeri olan bir kavramdır. Sözelimi, felsefi açıdan vicdan, iç huzura veya sıkıntıya yol açan bir kişisel yetenektir veya kendini yargılama gücüdür. Diyalektik anlayışta ise vicdan, toplumsal koşulların sonucu olarak insanın edindiği görgü ve bilgidir; vicdan neyin doğru, neyin yanlış olduğunu gösteren bir ahlâk hocası, iyiyi ve doğruyu gösteren en iyi yol gösterici, insan için hata ve doğrunun ne olduğunu ona bildiren içsel, içgüdüsel bir ses (instinct), insanın bütün duygu ve düşüncelerini ve niyetlerini adım adım izleyip değerlendirip yargılayan canlı bir hâkimdir.² Bununla birlikte çoğu ahlâkçılara göre ise vicdan, ruhun bir kuvvetinden, bir hassesinden ibaret olup aynı zamanda fitri ve umumdur.³

Ahlâkî Vicdan

Vicdan hakkında birçok farklı yaklaşımlar söz konusudur. Vicdanın bir çeşidi olan ahlâkî vicdan, insanın kendi kendini muhakeme etme gücüdür. Ahlâkî vicdanın vazifesi sadece, hayrı ve şerri tanıtmak olmayıp aynı zamanda iyiliğin uygulanıp kötülüğün bırakılmasını sağlamaktır. Vicdan, büyük bir ahlâkî değer taşıması bakımından, insanın davranış ve hareketlerinin itici gücü ve aynası olması noktasında büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte ahlâkî sorumluluğun ve özgür iradenin bir ayağını oluşturan 'cüzi irade', gücünü bir yandan akıldan alırken, diğer yandan da vicdandan almaktadır.⁴ Diğer bir deyişle ruha ilişkin olan kuvvelerden birisi akıl ise diğerinin de vicdan olduğunu söyleyebiliriz. Akılın hem düşünme hem de yargılama gücünün olması yönüyle bir anlamda iyi ile kötüyü ayırma yeteneğine sahip olması aklın vicdan duygusu arasında hem anlam hem de görev noktasında çok yakın bir ilişkinin varlığını göstermektedir.

Aklın pek çok anlamları vardır. Felsefi eserlerde ise akıl doğru düşünme, hüküm verme yeteneği, hak ile batılı, güzel ile çirkini birbirinden ayıran ve bilginin esasını teşkil eden ilahi bir güçtür. Akıl hem düşünme hem de yargılama gücüdür.⁵ Ayırt etme gücü ola-

¹ Musa Bilgiz, *Kur'an Açısından Vicdan ve Değeri*, Beyan Yay., İstanbul, 2007, ss. 56-58; Krş., "Fıtrat", *İslam Ansiklopedisi*, TDVY., Hayati Hökelekli, İstanbul, 1996, 13/47-48; İbn Manzur, a. g. e., 3/445.

² C. W. Hendel, *J. J. Rousseau: Moralist*, The library of Liberal Arts, New York/Londra, 1934, s. 313; Grimsley, R., *The Philosophy of Rousseau*, Oxford, 1973, s. 67.

³ Hüsameddin Erdem, *Ahlak Felsefesi*, Huer Yayınevi, Konya, 2002 ss. 96-98.

⁴ H. Erdem, *Ahlak Felsefesi*, s. 79.

⁵ Ahmet Cevizci, *Aydınlanma felsefesi Tarihi*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002, s. 983.

rak akletme ile vicdan duygusu arasında hem anlam hem de işlevsel olarak bir benzerlik kurulabilir.⁶

Vicdanın vazifesiyle birlikte düşünölebileceğini ifade edenlere göre, nasıl ki, vazife hissi bizden bir şeyin yerine getirilmesini ister ve emreder, bunu yerine getirmemek mümkün değilse, bunun gibi vicdan da bize sürekli iyiliği yapıp kötölükten kaçınmamızı salık vermektedir.⁷ Sözgelimi, yolda bir cüzdan buldunuz, telefonla onu sahibine ulaştırmak mümkün, ama onu buna zorlayıcı hiçbir şey yok. Nasılsa kimse de görmedi diyerek farklı bir tavır ortaya sergilemek yerine, onu polise teslim etme gücüne, işte bu güce günlük dilde vicdan denilmektedir. Vicdani duyarlılığı kaybolmuş insan şuna benzer ki, dokunma duygusu kaybolmuş insan sıcaklığı soğuluğu nasıl fark edemez, sorumluluk duygusunu kaybetmiş insan da iyi-kötü arasında vicdani bir fark görmemeye başlar.

Vicdanın, gündelik hayatta karşımıza çıkan çeşitli görünüşleriyle gerçekten de karmaşık bir şey olduğunu yukarıda değişik örneklerde göstermeye çalıştık.

Vicdan, değer yargılarının değerlendirilmesi ve belirlenmesi sürecinde çok etkin bir rol almaktadır. Ancak vicdanın mutlak olarak yanılmazlığını iddia etmek tabii ki zordur.

Sözgelimi, A. H. Akseki, 'Ahlâk Dersleri' adlı eserinde, Sokrates ve Rousseau için, vicdanın fitri olduğunu söylerken, Kant için ise vicdanın, aklın bir sureti olduğunu bir tecrübe neticesinde oluştuğunu ifade eder. O, vicdan için fitri'dir derken, onu Allah'ın kalbimize attığı mutlak bir kanunu olarak niteler.⁸

Diğer taraftan, örneğin, "ıssız bir yolda yürürken, içinde adres de bulunan, önemli miktarda para dolu bir cüzdan bulduk. Tanrıya inanmayan (ateist) biri isek, tanrısal hiçbir kaygımız da yok demektir. O anda toplumun gözünden ve kulağından da uzaktayız. İşte böyle bir durumda çekincemiz, sesine kulak vereceğimiz tek şey ben'imizdir. Burada kendimize olan saygınlığımızın yiteceği kaygısıyla 'bu davranış bana yakışmaz!' diyerek parayı sahibine teslim, son derece yetkinleşmiş bir kişiliği ve ahlak bilincini (vicdan) gerektirir."⁹ İşte burada davranışımıza yön veren kendi vicdanımızdır. Burada ahlakın bireysel kaynağı noktasında vicdanın bir cevher varlığına ve önemine işaret edilmektedir. Ancak bu vicdanî

⁶ M. Bilgiz, a. g. e., s. 66.

⁷ H. Erdem, *Ahlak Felsefesi*, ss. 87, 98.

⁸ Ahmet H. Akseki, *Ahlak İlimi ve İslam Ahlakı-Ahlak Dersleri*, sad., Ali Arslan Aydın, İstanbul, Nur Yay., Ankara, 1991, s. 25.

⁹ Kenan Sarıoğlu, *Materyalizm ve Ahlak*, Serander Yayınları, Trabzon, 1999, s. 50.

duygu zaman, çevre ve şartlara göre değişip, yeni kendine özgü bir anlam oluşumuyla kendini göstermektedir.

Öte yandan vicdanın değişip değişmeyeceği konusunda ise her çağda ve herkesçe benimsenmiş genel geçer bir görüş yoktur. Vicdanların da çağlara, uluslara, dinlere ve anlayışlara göre değişebileceği sözgelimi, benim vicdanımı sızlatan şeyin, aynı eğitimi görmemişsek, bir başkasının vicdanını sızlatmayabileceği¹⁰ gibi örnekler vicdan meselesinin bir takım kesin yargıdan uzak olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Vicdanın nasıl bir şey olduğu, vicdanın kaynağının ne olduğu gibi sorulara karşılık olarak vicdanın duygu, soyaçekim, deney veya akla dayalı olduğunu ileri süren dört farklı görüşün ortaya çıktığı görülür. Bunlar: Vicdanı duyguya dayandıran İskoçya Okulu; vicdanı, soyaçekime dayandıran tekâmülcü görüş; vicdanı deneye dayandıran çağrışımçı görüş ve vicdanı akla dayandıran akılcı görüştür.¹¹ İşte vicdanın nereden ve nasıl meydana geldiği sorusuna ahlâkçılar farklı farklı cevaplar vermişlerdir.

Burada tekâmülcü ve çağrışımçı görüşü savunanlara göre vicdan hata yapabilmekte, İskoçya ekolünde ve akılcı ekole göre ise vicdanın hata yapmaz ve yanılmaz olduğu görülür.¹² İskoçya okulunun kurucusu Thomas Reid (1710-1796)'e göre ise öyle yargılar vardır ki, bunlar kendiliğinden insanın ruhunda meydana gelir. Erdem/ahlâk yargısı bunların başında gelir. Doğruyla yanlış, iyi ile kötüyü ayırt eden inançla beraber doğmuş olan bir yargı gücüdür. Reid, iç deneylerin bir ürünü saydığı bu yargı gücüne sağduyu (Commen Sense) adını verir. Bu yargılar Reid'e göre, zihnin içgüdüleridir ve bizimle birlikte doğarlar. Bu sağduyudan kuşulanılmaz ve herkeste her sağlam insanda aynıdır.¹³ Dolayısıyla Reid'e göre, vicdanın ahlâki bir duygu olduğu, ahlâki hayatın karmaşıklığı nedeniyle de tüm ahlâki kuralların bir ilkeden çıkarılamayacağı burada söylenebilir. O zaman Rousseau'da acaba bu duygu nasıl meydana gelir?

¹⁰ Fritz Heinemann, "Etik", Patzıg, Diemer ve diğerleri, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri, (derleyen), Doğan Özlem*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 375.

¹¹ H. Erdem, *Ahlak Felsefesi*, ss. 96-97; Ayrıca bkz., Kant , *Ahlak Metafizikinin Temellendirilmesi*, Çev, İ. Kuçuradi, H. Ü. Yay., Ankara, 1982, s. 19.

¹² H. Erdem, *Ahlak Felsefesi*, s. 126.

¹³ Rousseau, *Emile*, İngilizce'ye çeviren, By Barbara Foxley, New York, 1969, , ss. 252-254. Krş., Aynur İlhan Tunç, "Sağduyu Etiği: Thomas Reid'de Ahlak Duyusu ve Ödev Kavramı", *Felsefe Dünyası*, S: 43, Ankara, 2006, s. 144.

Rousseau düşüncesinde, bu duyguya sahip olmak için yüksek bir bilgiye hiç gerek olmadığı; bütün bu erdeme ait değer ilkelerinin zaten insanın kalbinde var olduğu, sadece insana düşen görevin bu sese kulak vermesi gerektiği yer almaktadır. Yine insan ruhunun derinliğinde bir adalet ve töre (ahlâk) ilkesi vardır. Bu ilke ruhla birlikte doğmuştur. Rousseau, ne dersek diyelim, yaptığımız işin iyi ya da kötü olduğunu biz onunla ölçeriz, başkalarının davranışlarını da bu ilkeyle ölçeriz demek ve bunu vicdan kavramıyla ifade etmektedir. Böylece Rousseau, bu düşüncesiyle ruhta doğuştan olan bir takım yetileri yok saymamakla birlikte, insan ruhunu doğuştan üzerine hiçbir şey yazılı olmayan düz beyaz bir kâğıt gibi sayan J. Locke (1632-1704) la onun yolunda giden Berkeley (1685-1753), Hume (1711-1776) ve Condillac (1715-1780)'a karşı çıkmış; İskoçya okulunun kurucusu Thomas Reid'la benzer düşünceleri paylaştığını¹⁴ O'nun vicdanla ilgili açıklamalarında görmek mümkündür. Rousseau'nun doğal vicdan düşüncesi, Kant'ın düşüncelerini etkilemiş ve XIX. yüzyıl düşüncesinin şekillenmesinde ise bir rol üstlenmiştir. Kant'ın ahlâk konusundaki bilinen üç emri şöyledir: "Vicdanına göre davran, çünkü vicdan hem genel bir yasayı belirtir, hem insanlığı bir erek sayar, hem de kendi yasasını kendi koyar. İnsan özgürdür, vicdan da bu özgürlüğün bilincidir. İnsan özgür olmasaydı elbette sızlayan bir vicdanı da bulunmazdı. İyilerle kötüler birbirinden ayıran bu vicdan, her insanda insanlığın ortak bir yanı olarak vardır."¹⁵ Kant'ın, içimizdeki ahlâk yasası diye ifadelendirdiği şeyin, temelde vicdan olarak adlandırılabilceğini burada söyleyebiliriz

Rousseau'nun düşüncelerinden çok etkilenmiş olan Kant'ın, salt aklın sınırlılıklarını görerek, pratik aklı ön plana çıkarması, pratik aklı, vicdani şuura ve hisse yaklaştırma çabası içine girdiği yargısını güçlendirmektedir. Çünkü Rousseau'ya göre aklın sınırlılığının görüldüğü bir alan da ahlâk alanıdır.

Rousseau kendi içsel sorunlarına çözüm arayışında filozofların yolunu takip etmiş, fakat bununla da sorunlarını çözememiş, en sonunda kendisi bir yol bulmuş ve bunu takip etmeye karar vermiştir. Bu yol, deruni ışığı tetkik etmekle işe başlamanın daha iyi olacağıdır. Çünkü ona göre, bu ışık onu daha az aldatacaktır. Hata yapsa bile kendinde kalacak ve kendi hayalleri, filozofların yalanlarından herhalde onu daha az bozacaktır.¹⁶

¹⁴ Aynur İlhan Tuğç, a. g. m., s. 149; Krş., Hüsameddin Erdem, *Bazı felsefi Meseleler*, Hüer Yay., Konya, 1999, s. 73.

¹⁵ Immanuel Kant, *Ahlâk Metafizikinin Temellendirilmesi*, çev., İ. Kuçuradi, Hacettebe Ü. Yayınevi, Ankara, 1982, s. 51.

¹⁶ Rousseau, *Emile*, s. 231,

Rousseau'nun deruni ışık ile iç nuru, kalp nurunu yani vicdanı kastettiği anlaşıl-
maktadır. Yine Rousseau, bizde var olan değişik ihtiraslarımıza karşı koyabilecek bir kuv-
veye, güce sahip olduğumuzu, bunun da vicdan mekanizması olduğunu belirtir.¹⁷ Vicdanın
bir çeşit 'sezgi'sel güç oluşu burada dikkat çekmektedir. Rousseau düşüncesinde, vicdan
ve ahlâki duyguların sağlıklı gelişebilmesi için ahlâki kurallara uymak zorunludur. Ancak
kimi yetişkinlerin zaman zaman bu kuralları göz ardı ettiği vurgulanmaktadır.¹⁸

Rousseau'ya göre, bir çocuğun düşünce dünyasında verilen sözde durmanın er-
demli ve vicdani bir davranış olduğu henüz tam yerleşmemiş olsa bile, bu içten gelen bir
vicdan hissi yavaş yavaş doğmaya başlayarak zamanla bu his ve davranış kalıpları çocuk-
larda görev bilinci ve vicdani sorumluluk şeklinde kendini gösterecektir.¹⁹ Rousseau, kadı-
nın üzerindeki yükümlülüklerle karşı erkeğin ona sadakat göstermemesini barbarlık ve
vicdansızlık olarak nitelendirerek²⁰ bir yönüyle vicdani duyarlılığın da değerine vurgu yap-
mıştır. Bununla birlikte, olgunlaşmış bir vicdanla henüz şekillenmemiş bir vicdan arasında
bir çizginin olduğunu söylememiz mümkündür.

İlkelerin bütün yüreklerde/kalplerde yazılı olduğunu söyleyen Rousseau, yasala-
rını öğrenmek için herkesin kendi içine bakması, tutkuların sustuğu bir anda vicdanını
dinlemesi gerektiği üzerinde özellikle durmaktadır.²¹ Rousseau, vicdanın, "Tanrısal içgüdü,
ölmez göksel ses, cahil ama zeki, hür bir varlığın yol göstericisi, iyilik ve kötülüğün yanıl-
maz yargıcı, kişinin özünü yükselten, davranışlarını töreye uygun kılan bir kavram oldu-
ğundan söz eder. Ve kişiyi Tanrı'nın benzeri kılan şeyin de vicdan olduğunu; o olmasaydı
bağları kopuk bir takım duygular ve ilkesiz bir usla yanlışlıktan yanlışlığa düşmek imtiya-
zından başka neyle hayvanlardan ayrılmış olurduk."²² Demekle vicdanın ontolojik bir varlık
olan insanın diğer canlı varlıklardan en önemli ayırıcı özelliğine vurgu yapmıştır.

Rousseau'ya göre vicdan, diğer insanlarla kendini mukayese etmekle kendini
açığa çıkarır ve bu yolla gelişir, aktif bir hal alır; böylece ahlâki, adaleti, nizamı, güzelliği

¹⁷ Rousseau, *Emile*, s. 245; Ayrıca krş., Hendel, J. J. *Rousseau: Moralist*, The library of Liberal Arts, New York, 1934, s. 313

¹⁸ Rousseau, *Emile*, s. 55.

¹⁹ Rousseau, *Emile*, s. 64.

²⁰ Rousseau, *Emile*, s. 324.

²¹ Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev, Çev., Sebaahattin Eyüboğlu*, Cem Yay.İstanbul, 1998. 54.

²² Necip Alsan, J. J. *Rousseau*, Varlık Yay, İstanbul, 1962, s. 52.

tanır, bilir ve sever. İnsanda, iyiyi tanıma huyundan çok onu sevme huyu vardır. Ona göre temelde tabiatla tabiatın kendisinde bir fenalık yoktur. Rousseau'da vicdan, "ben sevgisinin kâmil ve faal şeklidir. Ben sevgisi akıl ile birleşince nizam sevgisi meydana gelir. Nizam sevgisinin faal şekli vicdanı meydana getirir. Nizam sevgisi iyilik yaratır. Ama son söz daima vicdanındır. Kalp bir nevi ışıktır."²³

Demek ki insan sadece akıllı bir varlık değildir. İnsan bu akıl aletini kullanırken asla duyguların merkezi olan kalbini ve vicdanını göz ardı etmemesi en doğrusudur. Rousseau, kendisini her zaman doğal olarak iyiye yönlendiren şeyin ahlâk duygusu olduğunu söyledikten sonra, bu ahlâkiliğin aynı zamanda vicdani sorumluluğun ilk koruyucusu olduğunu ve hatta bütün ihtimallerin olduğu bir durumda bile doğruluktan şaşmayacağını dile getirmektedir.²⁴ Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi Rousseau, vicdanın az da olsa bir hata payı içerdiğini söylemek durumunda kalmıştır.

Sonuç

Rousseau'nun ahlâk meselelerine ilişkin her olayda, akılı ön planda tutmaktan daha çok gönlü ve vicdanı kendisine kılavuz yaptığını burada söylemek mümkündür.

Anlaşılan o ki; vicdan faydalı bir iş yaptığımızda bizi sevindiren; kötü bir şey yaptığımızda da bizi üzen bir duygudur; bizi hayra sevk eden ve kötülüklerden alıkoyan bir sestir. Şüphesiz vicdan tek başına doğruyu bulamaz. Mutlaka onun iyi yönde programlanması ve eğitilmesi gerekir. Aksine insan yapılan kötülükler karşısında vicdan azabı duymaz hale gelebilir. Vicdan bir bilgisayar programına benzetilebilir. Yani neye göre programlarsak, o yönde hareket eder. Dolayısıyla vicdan için, nasıl yapılacağını anlatan iç eğilim, yanlış yapmaktan koruyan iç ölçü ve beklidir denilebilir.

²³ Rousseau, *Emile*, s. 224 -225.

²⁴ Rousseau, *Yalnız Gezen Adamın Hayalleri*, Çev., Ahmet Ateş, Türkiye Yayınevi, 1968, ss. 334- 336.

Kaynakça

- Aynur İlhan Tunç, "Sağduyu Etiği: Thomas Reid'de Ahlak Duyusu ve Ödev Kavramı", *Felsefe Dünyası*, Ankara, S: 43, 2006
- Ahmet Cevizci, *Aydınlanma Felsefesi Tarihi*, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2002 .
- Ahmet H. Akseki, *Ahlak İlimi ve İslam Ahlakı-Ahlak Dersleri*, sad., Ali Arslan Aydın, İstanbul, Nur Yay., Ankara, 1991
- C. W. Hendel, *J. J. Rousseau: Moralist*, The library of Liberal Arts, New York/Londra, 1934, Fritz Heinemann, "Etik", Patzig, Diemer ve diğerleri, *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*, (derleyen), Doğan Özlem, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001.
- Grimsley, R., *The Philosophy of Rousseau*, Oxford, 1973.
- Hüsameddin Erdem, *Bazı felsefi meseleler*, Hür Yay., Konya, 1999,
- H. Erdem, *Ahlak Felsefesi*, Hür Yayınevi, Konya, 2002 .
- Hayati Hökekleli, "Fitrat", *İslam Ansiklopedisi*, TDVY., İstanbul, 1996.
- Immanuel Kant , *Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi*, Çev, İ. Kuçuradi, H. Ü. Yay., Ankara, 1982.
- İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, Beyrut 1988, 3/445.
- J. J. Rousseau, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev*, Çev., Sebahattin Eyüboğlu, Cem Yay. İstanbul, 1998
- J. J. Rousseau, *Yalnız Gezen Adamın Hayalleri*, Çev., Ahmet Ateş, Türkiye Yayınevi, 1968.
- Kenan Saroğlu, *Materyalizm ve Ahlak*, Serander Yayınları, Trabzon, 1999, s. 50.
- Musa Bilgiz, *Kur'an Açısından Vicdan ve Değeri*, Beyan Yay., İstanbul, 2007.
- Necip Alsan, *J. J. Rousseau*, Varlık Yay, İstanbul, 1962.

Moral Conscience and It's Value in J.J. Rousseau

Citation / ©- Kahveci, K.A. (2012). Moral Conscience and It's Value in J.J. Rousseau, *Çukurova University Journal of Faculty of Divinity* 12(1), 205-213.

Abstract- *One of the important problems that morale philosophy takes into account is conscience. There have been made many definitions of conscience. Its concept and mean were discussed a lot. There are different opinions about the value of the conscience between researchers working on this topic. As view of given different thinks, there is a common point, conscience is a big value of morale. And there is a no doubt. Conscience takes a role in the people behaviors. Conscience is a morale note that helps to find a true way in our destroyed lives. But it is not a note that it has always shown true way. To good conscience this thing should be needed to education and training. Trained conscience makes an auto-control that helps prepare of our morale behaviors.*

Key words- *J.J. Rousseau, Moral, Conscience.*